

Rasprave o očuvanju prirodnih resursa jedna su od centralnih tema u bugarskoj javnosti, a po pitanju projekata turističkih odmarališta obično se polariziraju na sukobe između investitora i zelenih. Mediji argumente prikazuju kao kontradikcije između zabrinutosti o zapošljavanju građana koji žive u blizini nacionalnih parkova i zelenih aktivista koji prioritet daju očuvanju prirodnih resursa, ne vodeći računa o ekonomskom razvoju. Dok su u stvarnosti zeleni pokreti prešutno sudjelovali u uspostavi liberalnog režima konzervacije prirode koji se sveo na ulaganja privatnih investitora u ogromne neodržive rezorte koji zapravo nisu otvarali prilike lokalnim ljudima.

U Bugarskoj se očuvanje prirodne raznolikosti postiže putem dva glavna legislativna okvira – zaštićeni teritoriji i zaštićena područja. Zaštićena područja uključuju nacionalne parkove i parkove prirode, rezervate i još neke oblike. Općenito, regulacija zaštićenih područja mnogo je stroža od zaštite teritorija i poklapa se s europskom agendom i mrežom Natura 2000. Teritoriji su pak površinom mnogo manji, ali bi trebali biti strože regulirani i centralno upravljani. Područja su pak površinom veća ali manje regulirana.

Zaštićeni teritoriji obuhvaćaju svega 5 posto površine Bugarske. Rezervati su osigurani najstrožim stupnjem zaštite prirode. Oni obuhvaćaju 20 posto zaštićenih teritorija odnosno tek 1 posto ukupne površine Bugarske. Rezervati su habitati vrlo specifičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta. Više od 70 posto zaštićenih teritorija čine nacionalni parkovi i parkovi prirode. Usprkos strogoj regulaciji u nacionalnim parkovima i parkovima prirode dozvoljena su javno-privatna partnerstva, ali su ograničena na izgradnju npr. skijališta i popratne infrastrukture. Postoje tri nacionalna parka (Rila, Pirin i Centralni Balkan) u kojima također postoji ograničenje ekonomske aktivnosti. Također postoji 11 parkova prirode u kojima je regulacija nešto labavija te je dozvoljena ekonomska aktivnost na privatnim posjedima.

Najzaštićenija područja u Bugarskoj uključena su u europsku mrežu Natura 2000. Radi se o najvećoj europskoj mreži prirodnih rezervata kojom se zajednički upravlja pri Europskoj komisiji. Natura 2000 dijelom je Europske direktive o pticama i Direktive o staništima. One obuhvaćaju 18 posto europskog kopnenog teritorija i 6 posto morskih površina. Čak 34 posto površine Bugarske uključeno je u mrežu Natura 2000. U vrijeme Bugarskog pridruživanja EU 2007. godine razvila su se velika očekivanja od ove mreže kao faktora koji može osigurati zadovoljavajući stupanj zaštite prirode.

Konzultantske eko usluge

Ideja iza Natura 2000 nije bila zaštititi bioraznolikost tek radi njezinog očuvanja, već osigurati prilike za ekonomske aktivnosti koje bi se razvijale u harmoniji sa zaštitom okoliša. U okviru te mreže vlasništvo nad zemljom je uglavnom privatno dok se ekonomska aktivnost

ponekad i subvencionira. Bugarski ekolozi pristali su na ovaj režim jer je omogućavao decentraliziranu regulaciju o kojoj bi se odlučivalo od slučaja do slučaja. Na taj je način zaobiđena stroža kontrola države prema kojoj su eko aktivisti izražavali duboko nepovjerenje. Ovu se politiku promatralo kao put prema “održivom razvoju” u okviru tržišno orijentiranog društva.

Natura 2000 bila je eksplicitna reklama liberalnog pristupa konzervaciji prirode, pri čemu je priroda zamišljena kao ispostava “ekoloških usluga” za poduzetnički sektor. Mejnstrim konzervacijski NGO-ovi u Bugarskoj, poput WWF-a nude konzultantske usluge poduzetničkom sektoru. Ideja je da ekološke organizacije služe kao određeni tip facilitatora u situacijama kada dođe do sukoba ulagača oko resursa. Na primjer, tvornica piva ima potrebu za čistom vodom te je spremna za to platiti poljoprivrednicima kako bi koristili manje gnojiva. Kako bi to postigli, potreban im je vanjski nezavisni autoritet koji bi odredio cijenu, što su usluge koje pružaju organizacije poput WWF-a. Ova organizacija kao i predstavnici poslovnog sektora u Bugarskoj, odavno već zagovaraju ideju ekoloških usluga na područjima uključenima u mrežu Natura 2000.

Priroda se na ovaj način promatra kao ekonomska usluga te se određuje cijena “prirodnog kapitala”. Radi se o globalnom pomaku prema neoliberalnom upravljanju prirodom pri čemu je europska mreža Natura 2000 odraz tog pomaka. EU na primjer, u svojoj inicijativi “Bez neto gubitka biološke raznolikosti i usluga ekosustava” (no net loss initiative) čak promovira stvaranje međunarodnih kompenzacijskih (offset) tržišta nalik onima tržištima ugljikovih bodova koji su trebali spriječiti klimatske promjene. Bazični argument ovdje je da se uništavanje bioraznolikosti može svesti na monetarni ekvivalent kojim se može trgovati među investitorima kako bi se reducirala degradacija bioraznolikosti koju proizvodi globalni kapitalizam.

Zeleni aktivisti u Bugarskoj podržali su ovaj liberalni model očuvanja prirode. Usprkos tome, poslovni sektor označavao ih je kao protivnike ekonomskog razvoja koji ignoriraju ekonomske potrebe lokalne zajednice i koji se protive ljudskoj prisutnosti u parkovima prirode. Aktivisti rijetko kad propituju sistemsku prirodu destruktivnosti koja je naličje ulaganja u turizam u zaštićenim dijelovima prirode. Umjesto toga, privatizacije koje su pošle po zlu promatraju se kao endemski slučajevi za koje su odgovorni “korumpirani pojedinci”. Aktivisti su eksplicitno inzistirali na tome da “očuvanje prirode pomaže ekonomskom razvoju”. U teoriji, oni se ne protive tržišno orijentiranom ekonomskom rastu kojeg određuje privatni sektor, već se zalažu za malene “poštena obiteljska imanja” i “ekološki turizam”. U praksi se to realizira kao otpor prema svim velikim investicijskim projektima označenima kao aberacije “pravog europskog modela” pri čemu je početna postavka pogrešno

formulirana jer zanemaruje da je u tom pravom europskom modelu pretjerani ekonomski razvoj već sastavni dio narativa. Drugim riječima, problemi uzrokovani tržištem ne mogu se riješiti s još više tržišta.

Pretjerane investicije

U zaštićenim područjima i zaštićenim teritorijima, neovisno o različitoj regulaciji, razvijaju se slični problemi, uglavnom se radi o pretjeranim zahvatima investitora koji dovode do ekološke degradacije. Ovo uključuje i nacionalne parkove gdje bi zakonska regulativa trebala biti takva da to onemogućuje. Na primjer, prije nekoliko godina duboko u Nacionalnom parku Rila, u blizini jezerâ Rila, u samom srcu visoko zaštićene zone, izgrađena je žičara. Žičara je dio investicijskih planova o postupnoj izgradnji novog i velikog skijališta u nacionalnom parku. Žičara je izgrađena na državnom zemljištu i bez koncesije što je dovelo do ekoloških protesta i legalnih postupaka s ciljem zaustavljanja projekta. Slična je situacija i u Nacionalnom parku Pirin gdje se također prikriveno pokušava povećati područje skijališta Bansko. Početkom ove godine uz podršku radikalnih desničara donesena je odluka Vlade o proširenju koncesije kako bi se u NP-u moglo izgraditi još skijališta. Povrh toga, koncesionar žičara i skijališta optužen je za izbjegavanje plaćanja koncesije i poreza. Dio komentatora smatra kako pravi razlozi za proširenje skijališta u Banskome nije porast potražnje kao što to tvrde investitori, već nastojanja da se ponovno podignu cijene nekretnina u tom kraju. One su naime značajno pale u puknuću nekretninskog mjehura 2008. godine. U ovih deset godina cijene metra kvadratnog za apartmane pale su sa 1300 eura po kvadratu na 350.

Prema Svilenu Ovčarovu utjecajnom odvjetniku u području ekologije obećanja izgradnje novih skijališta donose koristi samo lokalnim špekulantima nekretninama i lokalnim političarima koji izdaju građevinske dozvole. Ovčarov je usporedio ovu situaciju sa onom pretjeranog turističkog razvoja obalnih područja gdje investitori podižu prazne apartmanske zgrade u zamjenu za kratkoročne špekulativne koristi i s posljedicama uništenja okoliša. U tom je kontekstu moguće kazati kako turistička industrija ide ruku pod ruku s financijskim spekulacijama i nekretninskim mjehurima, a ne radi se o efektivnom porastu potražnje niti o interesima lokalne zajednice, osim u slučaju pojedinih zemljovlasnika i rentijera apartmana koji se nadaju ovime povećati vrijednost cijene svog posjeda, kao što naglašava bugarski novinar Ivaylo Atanasov.

Gradnja u zaštićenim dijelovima prirode

Bilježenje zaštite prirode u okviru projekta Natura 2000 nije ništa bolje. Zloglasan je slučaj ekskluzivnih ljetnih odmarališta izgrađenih u blizini plaže Irakli koja spada u područja zaštićena Naturom 2000. Pripadnost toj mreži međutim nije spriječila izdavanje dozvole za

izgradnju odmarališta. Dogodilo se to 2006. godine, godinu dana prije pridruživanja Bugarske Europskoj uniji¹. Ovaj investicijski projekt bio je izrazito nepopularan jer su plažu koristili mlađe generacije, posebno one povezane s društvenim pokretima zaštite okoliša. Irakli po tome nije predstavljala nikakvu iznimku. Naime, mnogo kampova smještenih na obali, čija je popularnost rasla u kasnom socijalizmu i početkom devedesetih, a koji su se nalazili u zaštićenim dijelovima prirode, posljednjih su desetljeća uništeni izgradnjom velikih hotela i apartmanskih odmarališta.

Osim velikih turističkih rezorta postoji i niz drugih ekološki nestabilnih investicija odobrenih u unutar zona zaštićenih Naturom 2000. Na primjer golf tereni ili vjetroturbine što je posebno ironično, budući da iste europske direktive štite ptice koje najviše stradavaju izgradnjom vjetroelektrana. Prije nekoliko godina Europski sud pravde presudio je protiv nekih od tih projekata upravo s ovom argumentacijom. Prošlog je mjeseca pak započeo ogroman projekt površinskog kopa rudnika smještenog u neposrednoj blizini zone koja se nalazi u mreži Natura 2000.

Javne turističke ustanove privatizirane su tokom devedesetih godina kada su zamijenjene malim obiteljskim poslovima i privatnim smještajem, ili bungalovima. No, danas je sve to zamijenjeno prekarnim poslovima za industriju velikih hotela. Posljednji sličan generalni urbanistički plan tiče se Boroveca – skijaškog odmarališta u NP Rila – prilikom osmišljavanja projekta iz njega su potpuno izbačeni mikropoduzetnici (mali obiteljski poslovi i obrti). Mali restorani i kafići koji su dominirali tim rezortom tokom devedesetih sada su lokalne vlasti u pokušaju nabijanja cijene nekretnina u tom kraju sada proglasile “estetski neuglednima”. Vlasnici malih poduzeća ove su se godine organizirali u inicijativu Borovec 1992. kako bi prosvjedovali protiv novog generalnog urbanističkog što su podržali zeleni aktivisti i sindikalisti.

Odnos rada i kapitala

Mediji stvar prikazuju kao da se lokalne zajednice uvijek zalažu za razvoj turizma. I doista, bilo je protesta u podršku izgradnje turističkih odmarališta. Jedan takav organizirala je nevladina udruga naziva “Priroda za ljude i regije”. No, radi se o organizaciji usko povezanoj s poslovnim sektorom na čije se prosvjede uglavnom odazivaju zaposlenici lokalne općine i političari. Ponekad zaista postoji izvorna podrška turističkim projektima u samoj zajednici, uglavnom među zemljoposjednicima koji se nadaju povećati vrijednost svoje nekretnine. No, način na koji se ovdje razvija turizam ne osigurava niti pristojna radna mjesta niti stječe stvarnu podršku u zajednici. Turistički radnici tako često dolaze iz drugih dijelova zemlje (ili iz drugih zemalja) jer lokalni ljudi, svjesni hipereksploatacije, nisu spremni raditi za plaće koje ovakvi poslovi osiguravaju.

Govorimo naime o sektoru s izrazito niskim plaćama koje iznose oko 290 eura, dok je nacionalni minimum 255 eura. Radi se o sezonskim poslovima s endemičnim narušavanjima radnih prava, izostankom pravih ugovora o radu, pretjeranih prekovremenih sati, pravilom o ne isplaćenim posljednjim plaćama i tako dalje. O sigurnosti na radu govori više zabilježenih primjera zapadnih turista koji su pretukli ženske zaposlenice hotela. Najviše pažnje zadobilo je početkom godine objavljeno emotivno otvoreno pismo radnice jednog hotela koja svojim poslodavcima poručuje kako "radnike pohlepa poslodavaca pretvara u robove".

Zbog svega ovoga u lokalnim se zajednicama raste nezadovoljstvo novim investicijskim projektima. Početkom ove godine, npr. U Sinemorecu, malenom turističkom gradu na najjužnijem dijelu obale, lokalni ljudi prosvjedovali su protiv novog generalnog urbanističkog plana koji bi omogućio izgradnju u području zaštićenom mrežom Natura 2000. Inicijativa je prikupila 260 potpisa od 290 stanovnika za zabranu gradnje u zaštićenim područjima. Tvrdili su da je infrastruktura već preopterećena turizmom i tražili javne investicije u kanalizacijske sustave, jer nepostojanje kanalizacije može dovesti do ogromnih zagađenja prirode s ozbiljnim posljedicama po zdravlje ljudi i očuvanje prirode.

U konačnici, postojeći režimi zaštite prirode – bilo da se radi o strože čuvanim nacionalnim parkovima ili liberalnije reguliranim područjima u sustavu mreže Natura 2000. – ne nude nikakve čvrste garancije zaštite okoliša. Oslanjanje na masovni turizam s infrastrukturom u vlasništvu krupnog poduzetništva s očekivanjem ekološke održivosti ili socijalne pravednosti, u najmanju je ruku naivno, budući da baš svi primjeri svjedoče upravo suprotnomu: ekološkoj neodrživosti i socijalnoj nepravdi. S druge strane, interesi lokalne zajednice, van konteksta zemljoposjednika, kao što pokazuje primjer Sinemoreca, mogu imati ozbiljne i pozitivne ishode u zaštiti okoliša. Ni ekonomska dobrobit, ni očuvanje bioraznolikosti ne mogu se oslanjati na privatni kapital, javno-privatna partnerstva i liberalno upravljanje prirodnim resursima. Krupni kapital nikad ne predstavlja interese lokalnih zajednica, eksplicitno se to može promatrati u turizmu gdje su npr. potrebe lokalne zajednice za funkcionalnom infrastrukturom i slobodnim pristupom prirodnim resursima u izravnoj suprotnosti s interesima kapitala da ostvari što veći i što brži povrat sredstava. Kako bi mogle adekvatno zagovarati svoje interese, lokalne zajednice moraju imati sposobnost organizirati se i artikulirati vlastitu agendu. Stoga bi javne rasprave u svom fokusu trebale imati javne interese a javne debate voditi se oko pitanja alternativa privatizacijama i komodifikacijama prirode.

Izvor: bilten.org